

ПОНЯТТЯ СЕРЦЯ В ФІЛОСОФІЇ Г.СКОВОРОДИ

Однією з центральних тем в українській філософській думці є започаткована Г.Сковородою "філософія серця". Перш, ніж розглянути деякі її положення, є сенс торкнутися філософської традиції у розумінні поняття серця, яка склалася ще до нього.

На протязі багатьох століть це поняття займало одне з центральних місць в містиці та релігії всіх народів. Первісні племена розглядали серце перш за все як джерело, центр фізичного життя людини. Звідси походять й звичаї їсти серце вбитого ворога або тварини як носія життєвої сили.

В Біблії поняття серця означає орган всіх почуттів взагалі та релігійного почуття безпосередньо. Біблія приписує серцю всі властивості свідомості, мислення, волі, прояви, любові, совісті; більше того, серце є центром життя взагалі - фізичного, духовного та душевного. В християнській містиці дуже чітко висловлено, що за допомогою серця ми споглядаємо божество. Євангелії стверджують, що серце є орган для сприйняття божественного слова і духу святого. Серце є щось більш потайніше ніж душа, свідомість та дух. Воно таємне, як сам бог.

Індійській містиці властиве спрямування у глибину серця та знаходження у ньому безсмертної, яскравої крапки, найліпшої істинної "самості". Ствердження, що зіткнення з божеством здійснюється лише у глибині серця, поріднює Індійську містику з християнською.

Поняття "серце" використовувалося також в античній філософії, особливо у платонізмі та неоплатонізмі. Середньовічні неоплатоники стверджували, що серце є дійсна, таємна самотність людини, точка зіткнення її з божеством. Тут лежить наше богоподоб'є, тут ми й боги, й сини спасителя.

Як релігійний християнський мислитель Г.Сковорода у своїх уявленнях про серце виходить із біблійного поняття серця, але суттєво переробляє його. Він розкладає це поняття на кілька основних компонентів, поділяє серце на внутрішнє та зовнішнє, вічне та тлінне. Як орган тіла серце Г.Сковорода не цікавить, в протиставленні тілу серце - духовна субстанція, яка є основою людського бут-

ти та джерелом життя, руху та всіх ознак даної особистості. В цьому змісті серце - те ж саме, що й душа у платонівському розумінні. Відносно низього рівня буття серце - причина існування та руху тіла, а тіло - зовнішня проява серця. Що ж стосується вищого буття, то Г.Сковорода частототожнює богом або словом божим. /См.: Сковорода Г. Соч. в 2-х т.т. - М., 1973 - т.1 - с. 136-136/.

Дуже часто філософ визначає серце як думку, але не означає, що він в'їдрозняє якийсь психологічний поняття про серце від метафізичного. Навпроти, звичайно у нього два цих поняття зливаються: "...Все наше внешнеестело само собой ничего не действует и ни в чем. И все оно порабощено мыслям нашим. Мысль, властвующая его, находится в непрерывном волнении день и ночь... Так вот видишь, что мысль есть главная наша точка и середия. А посему-то она часто и сердием называется" (Там же. - С. 128).

Важливо виділити й інше значення серця у Г.Сковорода - моральне. Коли він каже про нове та старе серце, про його недолік, збивство та втрату, то очевидно, що йдеться не про метафізичне, а про моральне поняття серця: "Человек состоит не во внешней своей плоти и крови, но мысль и сердце его-то истинный человек".

- Г.Сковорода висловлює ідею серця і як центру внутрішнього світу людини: "Всяк есть то, чье сердце в нем... Не по лицу судите, но по сердцу"/Там же. - С. 123-124/. Поняття серця у цьому трактуванні тісно ув'язане з іншими поняттями, котрі вводить Г.Сковорода - "сродність". "Сродність" в розумінні філософа не слід отожднювати з традиційним філософським поняттям "природа людини". Його особливість впливає з вчення Г.Сковорода про "дві природи". Природа людини, як і вся дійсність, також має дві сторони, і Г.Сковорода попереджує проти їх ототожнення: "...Если кто вместо прозорливой и Божественной избирает себе утвердительницею скотскую и слепую природу. Сие есть шестые путем несчастья"/Там же. - С. 417/. Тому пізнати "сродність", за Сковородою, означає пізнати свою духовну природу, яка для кожної людини зумовлена богом: "Сей-то небесный отец, приволя нас по святой своей воле и тому, к чему нас родил сам, и советами утешждает сердце наше, ежедневно оные как пичу, в тушу нашу послая"/Там же. - С. 420/. Але "сродність" не зводиться, за Сковородою, лише до духовної природи взагалі, вона означає своєрідність кожної людини, тобто її самобутність: "И сие-то есть быть счастливым, познать себя, или свою природу, взяться на свою долю и пребывать с частию себе сродною"/Там же. - С. 416/.